

Сахнюк О. С.,
Національний університет «Острозька академія», м. Острог

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БОЛЬОВИХ ВІДЧУТТІВ (на матеріалі німецькомовних повідомлень інтернет-форумів здоров'я)

Стаття присвячена опису мовних засобів, що використовуються для вербалізації больових відчуттів від першої та третьої особи однини. Автор характеризує лексичні засоби опису болю у німецькомовних повідомленнях Інтернет-форумів здоров'я та простежує відмінності у вербалізації болю людиною, що безпосередньо його відчуває, та людиною, що описує больові відчуття іншої людини. З погляду евіденційності, усі дієслова, що використовуються для опису болю, автор поділяє на три групи: **я знаю / мені знайомі ці відчуття; я переказую та я бачу сам.**

Ключові слова: біль, вербалізація, евіденційність, перша особа однини, третя особа однини.

Статья посвящена описанию языковых средств, которые используются для вербализации болевых ощущений от первого и третьего лица единственного числа. Автор характеризует лексические средства описания боли в немецкоязычных сообщениях Интернет-форумов о здоровье и прослеживает различия в вербализации боли человеком, который непосредственно ее испытывает и человеком, который описывает болевые ощущения другого. С точки зрения эвиденциальности, все глаголы, используемые для описания боли, автор разделяет на три группы: **я знаю / мне знакомы эти ощущения, я передаю и я вижу сам.**

Ключевые слова: боль, вербализация, эвиденциальность, первое лицо единственного числа, третье лицо единственного числа.

The article deals with the description of the linguistic means used to convey pain from the first and the third person singular. The author analyses the German Internet health forum messages and the differences in the description of pain from the perspective of the person in pain and from the perspective of the person verbalizing pain of another person. In terms of evidentiality, all the verbs used to express pain were divided into the three groups: **I know this pain / I have experienced it; I retell the words of another person and I see / observe what another person feels.**

Key words: pain, verbalization, evidentiality, first person singular and third person singular.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики спостерігається тенденція до вивчення людського елементу у мові. Особлива увага приділяється людським емоціям та відчуттям, а також засобам їх вербалізації. Біль, на рівні з іншими відчуттями та емоціями, неодноразово ставав об'єктом мовознавчого дослідження. У ХХ-ХХІ столітті вченими різних галузей було здійснено ряд спроб описати та систематизувати мову болю. Найвідомішими є роботи М. Халідея [3], К. Ласкаратоу [4], Ф. Оверлаха [5], Бріцина В., Рахліної Е., Рєзнікової Т., Яворської Г. [1], які працювали на матеріалі різних мов. Однак, як показує аналіз теоретичних праць, лексичні засоби вираження болю у німецькій мові є ще недостатньо опрацьованими, крім того заслуговують на увагу особливості вербалізації людиною свого та чужого болю.

Нашою метою у цій статті є охарактеризувати лексичні засоби вербалізації больових відчуттів від першої та третьої особи однини. Для того, щоб охарактеризувати особливості передачі болю німецькою мовою, нами було відібрано 100 повідомлень про біль з Інтернет-форумів здоров'я. У 50 з них біль описується від імені особи, яка безпосередньо його відчуває (мене болить), та у 50 – біль описується від імені особи, яка безпосередньо не має больових відчуттів, проте повідомляє про біль іншої людини (його / її болить). Повідомлення добиралися нами з німецькомовних форумів «Forum – gesundheit.de», «Brigitte.de» та інші.

Лексичні засоби за допомогою яких дописувачі описують свій біль є не дуже різноманітними, найчастіше використовуються іменник *Schmerz / Schmerzen* 'біль / болі' та дієслово *wehtun* 'боліти'. Іменник *Schmerz / Schmerzen* зустрічається в поєднанні з такими дієсловами, як: *haben* 'мати' (18 випадків), *bekommen* 'отримувати' (3 випадки) та *leiden* 'страждати' (2 випадки): *Ich habe seit ca. einer Woche Schmerzen in meinem Fuß* 'У мене вже майже протягом тижня болі у нозі'.

Іменник *Schmerz / Schmerzen* 'біль / болі' стоїть у реченнях у якості прямого додатка, найчастіше після дієслова *haben* 'мати', підметом у реченні при цьому є безпосередньо особа, яка відчуває біль (18 випадків вживання у повідомленнях від першої особи однини): *ich habe schmerzen in den knien* 'У мене болять коліна'. Для повідомлень форуму здоров'я характерні випадки, коли підмет у реченні опускається, проте він є зрозумілим завдяки формі дієслова (закінчення –e, характерне для першої особи однини): *Habe seit Tagen in der rechten Bauchseite, so über der Hüfte stechende Schmerzen* 'Вже протягом декількох днів відчуваю різкий біль з правого боку живота, над бедром'.

При передачі болю, автор обов'язково зазначає місце його розташування: *Ich habe Schmerzen im ganzen Körper* 'Я відчуваю біль у всьому тілі'. Однак, на відміну від англійської мови, де іменник біль передбачає наявність присвійного займенника (*my / his / her pain*), у німецькій мові біль не присвоюється людині, яка його відчуває. Тобто, за М. Халлідеем (див. докладніше [3]) біль у німецькій мові концептуалізується як власність (*Schmerzen haben* 'мати біль', *Schmerzen bekommen* 'отримувати біль'), проте приналежність цієї власності вказується не за допомогою присвійних займенників, а визначається підметом у реченні: *mein Sohn hat seit dem letzten Fussballtraining Schmerzen in der rechten Leiste* 'Мій син після останнього тренування з футболу відчуває біль в області паху з правого боку'.

Крім того, у деяких повідомленнях біль перебирає на себе роль підмета, виконавця дії, вживаючись у предикативних конструкціях з такими дієсловами, як *kommen* 'приходити', *gehen* 'йти', *sitzen* 'сидіти', *da sein / weg sein* 'бути тут / бути відсутнім': *Die Schmerzen kamen aus heiterem Himmel* 'досл. Біль прийшов з ясного

неба»; *Da wo der Schmerz sitzt, ist meines Erachtens doch nur der Darm oder?* ‘досл. Там, де сидить біль, на мою думку знаходиться лише кишківник, чи не так?’

Дієслово *wehtun* складається з двох компонентів і, як зазначає Т. Резнікова, етимологічно елемент *weh* цього дієслова відносився до вигуків і використовувався для того, щоб виразити різні негативні емоції, серед іншого і вигук болю – фізичного чи морального. Можливо, саме тому сучасне дієслово *wehtun* семантично виділяється як дієслово, що виражає актуальні больові відчуття експерієнцера [2, с. 154-156]. У відібраних нами повідомленнях, що передають біль від першої особи однини це дієслово зустрічається 29 разів.

Дієслово *wehtun* ‘боліти’ вживається у конструкціях, де підметом у реченні є частина тіла, де локалізується біль, а людина, яка є носієм болю вживається у якості додатка у давальному відмінку (3 випадки вживання): *Das Bein tut mir weh* ‘Мене болить нога’. Однак, більше поширеними є конструкції, коли особа, що відчуває біль не вказується, а простежується лише завдяки вживанню присвійних займенників перед назвою частини тіла, де локалізується біль (12 випадків): *Mein Bein tut so weh* ‘Моя нога дуже болить’. Іншою конструкцією, характерною для дієслова *wehtun* ‘боліти’, є безособова конструкція, коли підметом у реченні виступає займенник *es* ‘це, воно’. Особа, яку турбують больові відчуття, та частина тіла, де зосереджується біль, стають зрозумілими лише з контексту (14 випадків): *Ich habe seit ungefähr 4 Wochen ein Loch im Zahn. Es tut weh* ‘Вже близько 4 тижнів у мене в зубі дірка. Це боляче’.

Інша ситуація спостерігається при передачі болю від третьої особи однини. Для того, щоб констатувати наявність больових відчуттів у третьої особи найчастіше використовується конструкція *Schmerzen haben* ‘відчувати біль’ (27 випадків), рідше – дієслово *wehtun* ‘боліти’ (7 випадків). Іменник *Schmerz / Schmerzen* ‘біль / болі’ використовується переважно у конструкціях з дієсловом *haben* ‘мати’ та виступає додатком у реченні. Підметом у реченні є особа, яка відчуває біль: *meine Mutter hat seit einer Woche unerträgliche Schmerzen im Oberbauch* ‘Моя мама вже близько тижня відчуває нестерпний біль у верхній частині живота’.

Дієслово *wehtun* ‘боліти’ вживається з частиною тіла у ролі підмета та особою у давальному відмінку у ролі додатку (3 випадки): *wenn sie mal etwas mehr isst dann tut ihr gleich alles weh* ‘Якщо вона трішки більше з’їсть, то її відразу все болить’. Частіше зустрічаються безособові конструкції з дієсловом *wehtun* ‘боліти’, коли підметом у реченні виступає займенник *es* ‘це’ і про що йде мова можна зрозуміти лише з контексту (4 випадки): *Jetzt bin ich 16 und es tut seit geraumer Zeit am Anfang immer total weh* ‘Зараз мені 16 і вже тривалий час на початку дуже боляче’. Детальніше про граматичні та семантичні ролі лексем, що служать для передачі болю див. Ф. Оверлах [5].

Опис характеру болю у повідомленнях від третьої особи однини здійснюється за допомогою дієслів, які можна розділити на три групи:

1) дієслова, за допомогою яких мовець передає відчуття іншої особи ідентифікуючи їх із власними відчуттями (я знаю / мені знайомі ці відчуття): *Schmerzen haben* ‘відчувати біль’, *wehtun* ‘боліти’: *Meine Tochter hat Schmerzen* ‘Моя донька відчуває біль’, *Der Kopf tut ihm weh* ‘Його болить голова’.

2) дієслова, за допомогою яких мовець передає відчуття іншої особи з її ж слів (я переказую): *den Schmerz beschreiben* ‘описувати біль’ (6 випадків), *den Schmerz vergleichen* ‘порівнювати біль’ (3 випадки), *sagen* ‘казати’ (6 випадків), *zitieren* ‘цитувати’ (1 випадок), *klagen* ‘скаржитися’ (4 випадки): *Die Schmerzen beschreibt er wie folgt* ‘Біль він описує наступним чином’, *Er hat mir gerade gesagt das er Schmerzen an der rechten Brust habe* ‘Він щойно сказав мені, що його болить з правого боку у грудях’, *Sie vergleicht den Schmerz wie mit einer Verbrennung* ‘Вона порівнює біль з опіком’;

3) дієслова, за допомогою яких мовець передає відчуття іншої особи, посилаючись на власне сприйняття (я бачу сам): *mitbekommen* ‘спостерігати’ (2 випадки): *Ich bekomme mit, wie er sich im Schlaf vor Schmerz windet* ‘Я спостерігаю, як він у сні від болю звивається’.

Варто зазначити, що найпоширенішою та найрізноманітнішою є друга група дієслів. Дієслова першої групи є універсальними для передачі болю від першої та третьої особи однини, тобто вони можуть використовуватися мовцем для опису як свого, так і чужого болю, тоді як дієслова другої та третьої груп можуть, переважно, вживатися лише для передачі, опису чужого болю. Дієслова усіх трьох груп є засобами вираження евіденційності, оскільки вони дають посилання на джерело отриманої інформації. При цьому, дієслова третьої групи передають пряму евіденційність (мовець отримує інформацію про біль, який відчуває інша особа, шляхом власного сенсорного сприйняття (візуального сприйняття у даному випадку). Дієслова першої та другої групи передають опосередковану евіденційність та позначають інференцію (мовець ототожнює відчуття іншої людини з тим, що він відчував би у подібному випадку) та переказ (мовець передає відчуття іншої людини з її ж слів) відповідно. У повідомленнях Інтернет-форумів здоров’я німецькою мовою простежується нерівнозначність засобів вираження евіденційності. Описуючи чужий біль, мовець вважає недостатнім використання дієслів першої чи другої групи (опосередкована евіденційність) для того, щоб переконати адресата у наявності больових відчуттів у іншої особи. Нерідко, для підсилення, підтвердження наявності болю у іншої особи, адресант вдається до дієслів прямої евіденційності, що оцінюються вище, ніж засоби опосередкованої евіденційності (адресант наче стверджує: він дійсно відчуває біль, я це підтверджую, адже я бачив це на власні очі): *Bevor irgendwer jetzt behauptet das er simuliert... Ich bekomme jetzt wie er sich im «Schlaf» vor Schmerz windet...wie er es nichtmal mehr schafft eine Banane zu öffnen...und vorallem wie fertig ihn das macht* ‘Перш ніж зараз хтось стверджуватиме, що він симулює...Я спостерігаю, як він звивається уві сні від болю... як йому не вдається почистити банан...і, особливо, як це все його виснажує’.

Взявши за основу базові лексеми, що використовуються для опису болю від першої та третьої особи однини та проаналізувавши їх, ми прийшли до висновку, що у відібраних нами повідомленнях з німецькомовного форуму здоров’я переважає концептуалізація болю як учасника, тобто використання іменникових кон-

струкцій для опису болю значно переважає прикметникові та дієслівні конструкції. Так, у 50 відібраних нами повідомленнях біль описується за допомогою іменника *Schmerz / Schmerzen* (53 випадки), за допомогою дієслів *wehtun* та *schmerzen* (30 випадків: 29 випадки опису за допомогою дієслова *wehtun* та 1 випадок опису за допомогою дієслова *schmerzen*) та 1 випадок опису за допомогою прикметника *schmerzhaft* 'болючий'. Схожа ситуація простежується і при описі болю від третьої особи однини. За допомогою іменника *Schmerz / Schmerzen* біль описується у 45 випадках, 15 випадків опису за допомогою дієслів, зокрема за допомогою дієслова *wehtun* – 13 випадків та 2 випадки – за допомогою дієслова *schmerzen*. За допомогою прикметника *schmerzhaft* чужий біль описується лише в одному випадку. (Пор. з дослідженням, проведеним Ф. Оверлах [5] на матеріалі даних корпусів німецької мови. Співвідношення іменників та дієслів, що позначають больові відчуття, автор встановлює як 4 : 1).

Отже, проаналізувавши повідомлення німецькою мовою на Інтернет-форумах здоров'я ми дійшли до висновку, що лексичні засоби, що використовуються дописувачами для передачі власного болю є не дуже різноманітними, найчастіше це іменник *Schmerz / Schmerzen* 'біль / болі' та дієслово *wehtun* 'боліти'. Інша ситуація спостерігається при передачі болю від третьої особи однини. Для вербалізації больових відчуттів іншої людини використовується велика кількість дієслів, які є засобами вираження евіденційності та які здатні впливати на перспективу мовлення (дописувач передає те, що знає з власного досвіду, посилається на слова людини, яка є суб'єктом болю чи описує те, що бачить сам). З погляду джерела інформації всі дієслова, що описують больові відчуття від третьої особи однини, поділяються на такі, що виражають пряму евіденційність (дієслова третьої групи) та такі, що виражають опосередковану евіденційність (дієслова першої та другої груп). З погляду достовірності інформації дієслова третьої групи вважаються більше наближеними до реальності та підтверджують більшу надійність передачі чужого болю, порівняно з дієсловами першої та третьої груп.

Проаналізувавши базові лексеми, що використовуються для передачі больових відчуттів від першої та третьої особи однини, ми прийшли до висновку, що німецька мова концептуалізує біль як учасника, тобто використання іменникових конструкцій для опису болю значно переважає прикметникові та дієслівні конструкції.

Аналіз вербалізації больових відчуттів залежно від лінгвопрагматичної перспективи автора повідомлення, а саме варіювання першої та третьої особи однини, є перспективним для подальшого дослідження. У майбутньому заслуговує на увагу також детальніший розгляд засобів вираження евіденційності з погляду джерела та достовірності інформації в описах болю від третьої особи.

Література:

1. Брицын В. М., Рахилина Е. В., Резникова Т. И., Яворская Г. М. (ред.) Концепт БОЛЬ в типологическом освещении. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2009. – 424 с.
2. Резникова Т. И. Предикаты боли в немецком языке // Брицын В.М., Рахилина Е. В., Резникова Т. И., Яворская Г. М. (ред.) Концепт БОЛЬ в типологическом освещении. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго. 2009. – С.154-198.
3. Halliday M.A.K. On the grammar of pain // Functions of Language, 1998. – № 5, 1. – Pp. 1-32.
4. Lascaratou, Ch. Language of Pain: Expression or Description. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2007.
5. Overlach F. Sprache des Schmerzes – Sprechen über Schmerzen: Eine grammatisch-semantische und sprachanalytische Untersuchung von Schmerzausdrücken im Deutsch. – Berlin, 2008.